

SOSTEn kärkitavoite
9.12.2019

**Tuetaan kansalaisjärjestöjen elinvoimaa
uudistamalla avustusjärjestelmä ja
keventämällä tarpeetonta sääntelyä**

SOSTE

Tuetaan kansalaisjärjestöjen elinvoimaa uudistamalla avustusjärjestelmä ja keventämällä tarpeetonta sääntelyä

Vapaa ja vahva kansalaisyhteiskunta – järjestöjen merkitys yhteiskunnassa

Vapaa kansalaisyhteiskunta on demokratian, yhteiskuntarauhan ja kestävyuden sekä yhteiskunnassa syntyvän sosiaalisen pääoman edellytys. Se on olennainen osa vahvaa yhteiskuntaa, jossa kansalaiset osallistuvat ja vaikuttavat.

Sosiaalinen aktiivisuus vähentää riskiä sairastua moniin vakaviin sairauksiin, kuten sydänsairauksiin ja masennukseen. Sosiaalisesti aktiivisilla ihmisillä on myös pienempi kuolleisuuden ja pitkäaikaisen laitoshoidon riski kuin sosiaaliin toimintoihin vähemmän osallistuvilla. Sosiaalista osallistumista käytetään usein yhtenä sosiaalisen pääoman mittarina.

Sosiaali- ja terveysjärjestöt sekä yhdistykset tarjoavat erilaisia osallistumisen väyliä myös haavoittuvassa asemassa oleville ihmisille, kuten päihde- ja mielenterveyskuntoutujille tai vaikeassa elämäntilanteessa oleville lapsiperheille. Niiden kautta kansalaiset ilmaisevat yhteiskunnallisia näkemyksiä ja identiteettejä, luovat julkista keskustelua sekä vaikuttavat politiikkaan. Tässä tarvitaan myös vaikeassa tilanteessa olevien ihmisryhmien näkemysten tuomista esiin, koska monien ryhmien näkemykset eivät välity päätöksentekoon äänestämisen kautta.

Lisäksi järjestölähtöinen auttamistyö tukee yhteisöjen ja kansalaisten hyvinvointia. Suomen järjestökenttä on kansainvälisesti tarkasteltuna ainutlaatuinen ja sen merkitys yhteiskunnalle suuri.

Pääministeri Rinteen hallitusohjelman tavoitteena on, että Suomi on entistä tasa-arvoisempi ja yhdenvertaisempi maa, jossa luottamus lisääntyy ja jokainen ihminen on arvokas. Ihmisten hyvinvointi-, terveys- ja tuloeroja kavennetaan ja osallisuutta lisätään. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaedellytysten turvaaminen tukee näitä tavoitteita.

Sosiaali- ja terveysjärjestöt:

- Tukevat edustuksellisen demokratian toteutumista ja toimivuutta
- Tukevat ja lisäävät ihmisten voimavaroja, luovat osallisuutta ja yhteistoimintaa, jossa voimavarat muuttuvat hyvinvoinniksi
- Tarjoavat kansalaisille matalan kynnyksen väyliä vaikuttaa ja osallistua
- Luovat osallistumisen mahdollisuuksia myös sellaisille ihmisille, joiden on muutoin vaikea osallistua yhteiskunnalliseen ja yhteisölliseen toimintaan esimerkiksi sairauden tai taloudellisen niukkuuden takia
- Pitävät toiminnassaan, yhteisössä ja laajemmin yhteiskunnassa mukana myös haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä. Tällä on suuri merkitys heille, jotka ovat ajautuneet tai ajautumassa yhteiskunnan marginaaliin.
- Pitävät esillä eri ihmisryhmien perusoikeuksia ja kanavoivat kriittisiä ääniä päätöksentekoon
- Yhteensä sosiaali- ja terveysjärjestöissä toimii vuosittain 500 000 vapaaehtoista ja 260 000 vertaistukijaa

Avustusjärjestelmän nykytila ja kehittämiskohteet

Rahapeleistä kertyvillä tuotoilla tuetaan Suomessa yleishyödyllistä toimintaa. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustukset jakaa sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA). Opetus- ja kulttuuriministeriön kautta jaetaan liikuntaa, huippu-urheilua, tiedettä ja nuorisotyötä koskevat avustukset, ja hevosurheiluun ja -kasvatukseen liittyvät avustukset jakaa maa- ja metsätalousministeriö. Hakumenettelyt, valvonta ja raportointikäytännöt vaihtelevat sen mukaan, mikä taho rahoituksen myöntää.

Valtiovarainministeriö käynnisti viime hallituskaudella valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihankkeen, jonka tavoitteena on kehittää koko valtionhallinnon kattava digitalisoitu valtionavustusprosessi vuoteen 2023 mennessä. Tavoitteena on yhtenäinen toimintamalli ja tietojärjestelmä kaikille valtionavuille. Hanke etenee hitaasti, eikä se vastaa niihin käytännön tarpeisiin, joita sosiaali- ja terveysjärjestöillä on.

Pääministeri Rinteen hallituksen ohjelmaan on kirjattu, että järjestöille jaettavien avustusten sekä valtionapujen käytäntöjä eri hallinnonaloilla selvitetään oikeusministeriön ja tuotontaloudenministeriöiden kesken ja soveltuvin osin niitä yhdenmukaistetaan. Uudistustyön lähtökohtana on kansalaisjärjestöjen autonomian kunnioittaminen ja byrokratian keventäminen, pitkäjänteisyyden ja ennakoitavuuden turvaaminen, järjestöjen yhdenvertainen kohtelu sekä avoimuus ja läpinäkyvyys. Kirjauksen toimeenpano pitää käynnistää välittömästi.

Oikeusministeriö on asettanut työryhmän valmistelemaan yhteisömuotoista kansalaistoimintaa koskevan lainsäädännön uudistamista. Tavoitteena on helpottaa yhteisöllistä kansalaistoimintaa ja kehittää nykyistä joustavampia ja kevyemmin säänneltyjä kansalaistoiminnan muotoja. Valmistelun lähtökohtana on lisätä yhdistysten ja muun kansalaistoiminnan käytössä olevia mahdollisuuksia ja keinoja. Esillä on mm. seuraavia kannatettavia yhdistysautonomiia lisääviä ja byrokratiaa keventäviä ehdotuksia: Mahdollisuus yhdistyksen ja valtuutettujen kokouksen pitämiseen pelkästään verkossa, päätösvallan delegointi jäsenyysasioissa hallitusta alemmalle tasolle, hallituksen päätöksenteon vapaamuotoisuuden selventäminen, mahdollisuus toimitusjohtaja-toimielimeen, esteellisyysääntelyn selventäminen, maksuperusteinen talouden dokumentointi ja raportointi pienille yhdistyksille sekä purkamisen ja rekisteripoiston helpottaminen.

Järjestöjen autonomia turvattava

Sosiaali- ja terveysjärjestöt ovat kyselyissä useasti tuoneet esiin, että nykyinen järjestelmä kaventaa niiden autonomiaa ja rajoittaa mahdollisuuksia reagoida toimintaympäristön muutoksiin. Avustusten hakuun ja raportointiin liittyvät hallinnolliset käytännöt koetaan myös erittäin kuormittavaksi. Avustusjärjestelmän kehittäminen ja käytäntöjen keventäminen tehostaisi merkittävästi järjestöjen työtä ja näin työaikaa vapautuisi järjestöjen perustehtävään. Kaikki mahdollisuudet toiminnan tehostamiseen ovat erityisen tärkeitä nyt, kun Veikkauksen tuottojen arvioidaan tulevaisuudessa laskevan ja sitä kautta järjestöjen saamien avustusten.

Järjestöbarometri 2018 tulosten mukaan lähes joka neljäs sosiaali- ja terveysjärjestöjohtaja kokee järjestön autonomian kaventuneen ja keskeisenä syynä he pitävät rahoittajan liian yksityiskohtaista ohjausta. 65 prosenttia järjestöistä koki STEAn raportointikäytäntöjen kuormittavan paljon tai erittäin paljon toimintaa ja 31 prosenttia vastaajista koki kuormituksen kohtalaiseksi. Ongelmattomaksi STEAn avustuskäytäntöjen hallintokuormaa ei kokenut yksikään Järjestöbarometrin vastaaja. Järjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset 2018 selvitys välittää saman kuvan: vuonna 2018 järjestöistä 69 prosenttia koki ongelmia julkisiin avustuksiin liittyen, kun kaksi vuotta aiemmin ongelmista raportoi vain kolmannes järjestöistä.

Järjestöjen toimintaedellytykset turvattava

Järjestöt tarjoavat hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen ja ongelmien ennaltaehkäisyyn sellaista vipuvartta, jolle ei kunnissa ole tarjolla yhtä kustannustehokasta vaihtoehtoa. Kunnat ovat perinteisesti tukeneet järjestöjen toimintaa myöntämällä avustuksia ja tarjoamalla tiloja kansalaistoiminnan käyttöön. Pienikin avustus voi olla ratkaisevan tärkeä järjestön toiminnalle. Siksi eri puolilta Suomea kantautuvat uutiset kunta-avustusten leikkaussuunnitelmista herättävät huolta. Esimerkiksi Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä kertoi lopettavansa vuonna 2020 ei-lakisääteisten toimintojen joukossa myös järjestöavustukset. Toimet liittyvät kuntayhtymän talouden tasapainottamisohjelmaan 2019–2023. Lyhytnäköiset leikkaukset kustautuvat tulevina vuosina entistä suurempina sote-kustannuksina.

Vastuullisesti toimiva yksinoikeusjärjestelmä on tehokkain tapa ehkäistä rahapelaamisen haittavaikutuksia ja samanaikaisesti maksimoida yleiseksi hyväksi tuleva osuus pelien tuotosta. SOSTE korostaa, että pelihaittojen vähentäminen vaatii määrätietoisia toimia ja tämä tarkoittaa myös pelituottojen vähentymistä. Rahapelituottojen arvioidaan laskevan tulevina vuosina jopa 100 - 200 milj. euroa. Jotta rahapelituotoista avustettava, sosiaalista hyvinvointia ja terveyttä edistävä toiminta ei supistu merkittävästi, valtion pitää kompensoida rahapelituottojen laskua laskemalla arpajaisveroa. Järjestöjen työ ja sen hyvinvointivaikutukset ovat erityisen merkityksellisiä niukkenevien resurssien aikana.

SOSTEn suositukset avustusjärjestelmän uudistamiseksi ja periaatteiksi:

- Avustusjärjestelmien kehittäminen on aloitettava viipymättä ja irrallisena VA-digihankkeesta. Järjestelmän uudistamisen tavoitteeksi asetetaan byrokratian vähentäminen, järjestöjen autonomian kunnioittaminen sekä avoimuuden ja läpinäkyvyyden säilyttäminen.
- Uudistuksen vetovastuu on annettava neutraalille taholle, kuten oikeusministeriön demokraatiyksikölle, jonka tehtävänä on koordinoita viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutusta koko valtion tasolla.
- Uudistustyöhön on otettava mukaan sekä tuotonjaosta vastaavien viranomaisten että avustuksia saavien järjestöjen edustus. Esimerkkinä voidaan käyttää rahankeräyslain uudistusta, joka valmisteltiin laaja-alaisesti järjestöjen ja muiden asiantuntijoiden kanssa.
- Rajataan perustettavan ryhmän työ vain kansalaisjärjestöille maksettaviin pelituottoihin.
- Avustuslajeja tulisi olla tulevaisuudessa kolme: toiminta-avustus - joka korvaisi nykyisen yleisavustuksen ja kohdennetut avustukset - kehittämisavustus ja investointiavustus. Toiminta-avustusta vahvistamalla mahdollistetaan järjestöjen toiminnan jatkuvuus ja kehittäminen.
- Veikkausvoittovaroista kertyvien tuottojen laskiessa järjestöjen toimintaedellytykset on turvattava laskemalla arpajaisveroa.

Lisätietoja:

Pääsihteeri Vertti Kiukas, vertti.kiukas@soste.fi, p. 040 592 4287

Järjestöpäällikkö Riitta Kittilä, riitta.kittila@soste.fi, p. 050 308 6868